

KREATIVLIK VA IJODKORLIK BIR XIL TUSHUNCHAMI?

Kreativlik – anglash va ta’riflash qiyin bo’lgan tushunchalardan biridir. Ko‘p qirrali fenomen bo’lgan kreativlik tushunchasi tadqiqotchilar tomonidan yo‘nalishlar, oqimlarning yondashuvlari va xususiyatlariga ko‘ra turli nuqtayi nazarlardan ko‘rib chiqilmoqda, adabiyotlarda turlicha shakllarda ta’riflanmoqda.

Bugungi kunda kreativlik va ijodkorlik tushunchalari ma’no jihatdan yaqin bo’lsa-da, adabiyotlarda turli yondashuv va qarashlar mavjud.

O‘zi aslida ham shundaymi? Keling, dastlab mazkur tushunchalarning mazmun-mohiyatiga to‘xtalsak.

Kreativlik tushunchasi lotincha “creare” so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, uning ingliz tilidagi ekvivalenti “creativity”dir. Bu so‘z “yaratmoq, tug‘dirmoq, yuzaga keltirmoq” ma’nosida qo‘llanadi.

Amerikalik psixolog Pol Torrens ta’rifiga ko‘ra, kreativlik kamchiliklar, yetishmayotgan qismlar, muammolar, bilimlardagi bo’shliqlar, nomuvofiqliklar (tartibsizliklar) va hokazolarga nisbatan sezgir bo‘lish, qiyinchiliklarni aniqlash hamda ularga yechim izlash, bashorat qilish yoki bu kamchiliklar haqida farazlarni yaratish, ushbu farazlarni sinovdan o‘tkazish, qayta sinovdan o‘tkazish va farazlarni o‘zgartirish orqali xulosaga kelish jarayonidir.

Ijod so‘ziga O‘zbekiston milliy ensiklopediyasida “Ijod – insonning yangi moddiy va ma’naviy ne’matlar yaratish faoliyati”, deya ta’rif berilgan.

Ijodkorlik va kreativlik tushunchalari o‘zaro bog‘liq va ko‘p jihatdan bir-biriga yaqin hisoblanadi. Kreativlik va ijodkorlikning umumiy jihat – har ikkala fenomenning ham yangilikka intilishidadir. Fikrimizcha, aynan ushbu jihat tadqiqotchilar tomonidan ushbu ikki tushuncha bitta kategoriya sifatida hisoblanishiga sabab bo‘lmoqda. Biroq ular orasida aniq va muhim farqlar mavjud.

Quyida ijodkorlik va kreativlik tushunchalarining farqli tomonlarini ko‘rib chiqamiz.

Tushunchalarning mohiyati bo‘yicha

Ijodkorlik¹ – bu yangi va original, jamiyat, madaniyat yoki fan uchun ahamiyatga molik narsalarni yaratish jarayonidir. Ijodkorlik san’at, fan, adabiyot va boshqa sohalarda namoyon bo‘lib, insonning ilhom, his-tuyg‘u va bilimlarini o‘zida mujassam etadi.

Kreativlik² – bu insonning noan’anaviy, original g‘oyalar va ularga yechimlar topish qobiliyatidir. Kreativlik, avvalo, noodatiy fikrlash va yangi g‘oyalar generatsiyasi bilan bog‘liq.

Jarayon va natija jihatidan

Ijodkorlik nafaqat g‘oyalarni yaratishni, balki ularni aniq natijalar shakliga aylantirishni ham o‘z ichiga oladi (masalan, roman yozish, rasm chizish, musiqa asarlari yaratish va hokazo).

Kreativlik ko‘proq g‘oyalar va konsepsiyalar ko‘rinishida ham qolishi mumkin bo‘lib, ularning amalga oshirilishi talab etilmaydi. Bunda asosiy e’tibor yangi g‘oyalarni yaratish jarayoniga qaratiladi.

Qo‘llanish sohasi bo‘yicha

Ijodkorlik ko‘proq san’at, adabiyot, madaniyat, fan va boshqa ijtimoiy sohalar bilan bevosita bog‘liqdir.

Kreativlik esa ko‘proq zamonaviy ishbilarmonlik, reklama, menejment va biznes sohalarida keng qo‘llaniladi (“biznesdagi kreativlik”, “reklamadagi kreativ yondashuv”, “kreativ boshqaruv” kabilar).

Estetik o‘lchov

Ijodkorlik aksariyat hollarda estetik, ma’naviy va madaniy mazmunga ega bo‘lib, ijtimoiy-madaniy ahamiyat kasb etadigan natijalarni nazarda tutadi.

Kreativlik esa ko‘pincha, estetik yoki ma’naviy o‘lchovga ega bo‘lishi shart emas, chunki uning asosiy vazifasi aniq vazifalarga noan’anaviy echim topishdir.

Abstraktlik darajasi bo‘yicha

¹ Rus tilida “творчество” termini bilan izohlash mumkin.

² Rus tilida “креативность” termini bilan izohlash mumkin.

Ijodkorlik ham abstrakt, ham amaliy tusga ega bo‘lib, aniq ijodiy natijalar (kitob, musiqa asari, rasm) bilan bir qatorda, nazariy fikrlashni ham qamrab olishi mumkin.

Kreativlik esa, asosan, abstrakt fikrlash qobiliyati bo‘lib, u ko‘proq g‘oyalarning o‘zi bilan cheklanishi mumkin.

Farqlarni aks ettiruvchi misollar:

Jihatlar	Ijodkorlik	Kreativlik
San’at	Roman yozish, rasm chizish	Noan’anaviy syujet yoki konsepsiya yaratish
Fan	Yangi nazariya yoki kashfiyot qilish	Ilmiy muammoga noodatiy yechim taklif qilish
Biznes	Yangi mahsulot yoki brend yaratish	Brendni targ‘ib qilish uchun g‘oya ishlab chiqish

Kreativlikda mantiqiy izchillikka ustuvor ahamiyat qaratilsa, ijodda bunga har doim ham rioya qilinmasligi mumkin. Misol uchun, “oy bolta” she’ri, syurrealism yo‘nalishi. Mazkur so‘z birikmasi yoki tushunarsiz rasm ijodkorning ijod mahsuli, biroq biz uni kreativ g‘oya sifatida e’tirof eta olmaymiz.

Ilmiy nuqtayi nazardan yondashgan holda ushbu fenomenlarning farqini quyidagicha ajratish mumkin.

L.S.Vigotskiy ijodkorlikni ijtimoiy ahamiyatga ega natijalarni yaratish jarayoni sifatida ta’riflaydi: “Ijodkorlik – bu yangi, original va jamiyat uchun ahamiyatli narsalarni yaratish jarayonidir”.

J.P.Gilfordga ko‘ra, kreativlikni noan’anaviy fikrlash va g‘oyalarning xilma-xilligi bog‘laydi: “Kreativlik – bu xilma-xil va g‘ayrioddiy g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyatidir”.

Xulosa qilib aytganda, ijodkorlik va kreativlik bir-biri bilan chambarchas bog‘liq, biroq farqli tushunchalar hisoblanadi. Ijodkorlik g‘oyalar yaratish bilan bir qatorda, ularni aniq va ijtimoiy ahamiyatga ega natijalarga aylantirishni ham nazarda

tutadi. Kreativlik esa, asosan, noan'anaviy va yangi g'oyalar hamda ularga yechimlar topish qobiliyati bo'lib, amaliy natija talab etilmaydi.

Kreativlik – insoniyatning yangi izlanishlari va g'oyalari, muqobillar, yechimlar hamda barcha imkoniyatlarni noyob, boshqacha tarzda yaratish qobiliyatidir. Kreativlik bu mohiyatan dunyoqarash, ong, tafakkur tarzida gnoselogik hodisa, uning asosiy negizida insoniyatning bilishga, uni anglashga, hamda idrok etishga bo'lgan harakatlari mujassamlashtiriladi. Yangilikka intilish va qiziqish insonni nazariy, ilmiy va ijodiy yoki ijtimoiy izlanishlarga undaydi. Ushbu tushunchalarning o'zaro munosabati innovatsiyalarni samarali amalga oshirish uchun muhimdir.

Hojiyev Rasulbek Boynazar o'g'li,

Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti katta ilmiy xodimi, PhD